

Pozsony, 1970. november 7. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése a Csemadokon belüli helyzetről, a nemzetiségi kérdéssel foglalkozó szervek átszervezéséről és a nemzetiségi törvények elfogadásának elmaradásáról.

Szigorúan titkos!

Szám:1/3/Szt/1970.

Bratislava, 1970. november 5.

Készült: 5 példányban.

Tárgy: A magyar nemzetiséggel kapcsolatos aktuális kérdések

Kapják: 3 pl. Központ.

1 pl. Nagyköv., Prága.

Mell.: 1 db.

1 pl. saját

A közelmúltban alkalmam volt beszélgetni Š. Sádovský szlovákiai miniszterelnök-helytessel a nemzetiségi, elsősorban a magyar nemzetiségi kérdés területén előtérben álló fontosabb kérdésekről. A vele és más elvtársakkal (Lőrincz Gyula, Fábry István, Varga Béla) folytatott beszélgetések alapján a magyar nemzetiséggel kapcsolatos, előtérben álló problémák három csoportba sorolhatók.

1. A Csemadok belső helyzete

A Csemadok mély hullámvölgyben, mondhatni válságban van, ami elsősorban abban mutatkozik, hogy még ma sem képes megtalálni a helyes kivezető utat abból a helyzetből, amelybe az 1968–69-es években jutott. Ismeretes, hogy a Csemadok vezetése 1968-ban az idősebb, tapasztalt kommunisták kiszorításával erősen jobboldali befolyás alá került. Ez kifejezésre jutott a Csemadok akkori tevékenységében is, amikor a szlovák nacionalizmus elleni fellépés és a magyar ajkú lakosság reális és jogos igényeinek tolmácsolása mellett olyan szerepre is igényt formált, amely nem illethette meg (önálló politikai erőként, szinte pártként lépett fel, a magyar nemzetiség általános érdekképviseletének szerepét kívánta betölteni stb.). Ezt a jobbratolódást szentesítette, sőt még fokozta az 1969 márciusában megtartott X. kongresszus, amelyen a vezetés szinte teljes mértékben a fiatalabb humánértelmiség kezébe ment át, amelynek marxista felkészültsége, pártos osztálytudata igen kétséges vagy legalábbis hiányos, s könnyen befolyásolható a nacionalista tendenciák által, különösen ha azok marxista, szocialista frazeológiába vannak csomagolva. (A X. kongresszuson megválasztott Központi Bizottság 92 tagja között mindössze 1 munkás volt!) Azóta ugyan néhányan távoztak a vezetéstől, de ez minőségi változást még nem eredményezett az erőviszonyokban, ezért megítélésem szerint ez a vezetés képtelen arra, hogy objektíven, önkritikusan, helyes elvi, eszmei alapokon értékelje eddigi tevékenységét, hogy helyesen vonja meg a határokat tevékenységének pozitívumai és negatívumai között és helyesen határozza meg a szervezet további tevékenységének irányvonalát. Márpedig a jelenlegi kiúttalanság, egy helyben topogás mégis azzal a reális veszéllyel fenyeget, hogy a tagság tömegei elfordulnak a vezetéstől, szakadás keletkezik a vezetés és a tömegek között. A vezetés és tömegek közötti kapcsolat már az utóbbi időben sem eszmei-politikai alapokra épült, hanem Dobosék hangzatos, népszerű – de legtöbbször felelőtlen – ígérgetéseire.

Ahhoz tehát, hogy a Csemadok tevékenységében gyökeres fordulat álljon be, alapvető személyi változásokra van szükség a vezetésben, a KB-ben és az elnökségében egyaránt. Ehhez azonban a belső erők nem elegendők, elkerülhetetlenül szükség lesz az illetékes párt- és állami szervek hathatós segítségére. Sádovský elvtárs elmondta, hogy ő a kormány részéről komolyan és nagy felelősségérzettel foglalkozik ezzel a kérdéssel. Dobossal többórás megbeszélést folytatott, amelynek során Dobos csak részben ismerte el hibáit, de felajánlotta, hogy a kibontakozás elősegítése érdekében önként le fog mondani a Csemadok elnöki tisztségéről. (A Madách Kiadó igazgatójaként megmarad.) Varga Béla jelenlegi főtitkár távozása szintén csak idő kérdése (ő jóhiszemű, de politikailag nem eléggé felkészült).

A vezetés összetételének lényeges megváltoztatása, megerősítése céljából elsősorban vidékről, a magyarlakta járásokból akarnak nagyobb politikai tapasztalattal rendelkező kádereket felhozni. Sádovský személy szerint szeretné Lőrincz Gyulát reaktivizálni mint tényleges elnököt – jelenleg ugyanis díszelnök – de Lőrincz elvtárs egyelőre hallani sem akar erről, hónapok óta nem is vesz részt az elnökség ülésein. Fábry Istvánt – aki szintén számba jöhetne az elnöki tisztségre – nem akarják a Szlovák Nemzeti Tanács alelnöki funkciójából elhozni, mert akkor ott maradna egy nehezen betölthető hely. Sádovský elvtárs jelezte, hogy a közeljövőben ezt a kérdést a párt illetékes szerveivel közösen fogják megvizsgálni.

Felmerülhet a kérdés, hogy miért csak most kerül erre sor, miért volt eddig magára hagyva a Csemadok összes problémáival. Ezzel kapcsolatban látnunk kell, hogy idáig lényegében a párt belső sorainak a rendezése volt az alapvető feladat, nem volt és nem is lehetett kellő energia ezekre a kérdésekre. Jellemző pl., hogy a SZLKP KB tömegszervezeti osztálya 1968–69-ben teljesen a jobboldal kezében volt, azt teljesen újjá kellett szervezni, amit csak most fejeztek be. Ez is egyik oka volt annak az egészségtelen állapotnak, hogy nem volt – s még ma sincs – rendszeres munkakapcsolat a Csemadok vezetősége és a párt illetékes osztálya között. Értesüléseink szerint ez az osztály most egy bizottságot hozott létre, amelynek feladata a Csemadok 1968–69-es tevékenységének komplex értékelése. A Csemadok vezetése készített ugyan egy belső, meglehetősen terjedelmes értékelést, de az lényegében kritikátlanul elkente a problémákat, úgy-hogy a párt nem fogadta el.

A járási bizottságok és helyi szervezetek szintjén lényegében rendezettek a viszonyok. Egyrészt ezeken a szinteken – az egészségesebb szociális összetételből is eredően – 1968-ban is csak szórványosan fordultak elő szélsőséges követelések, nézetek. Miután pedig a párton belüli konszolidációs folyamat szintén a járásokban ment a leggyorsabban előre, érthetően ezeken a szinteken oldották meg hamarabb az ilyen problémákat is. Ezt nemcsak a vezető funkcionáriusok nyilatkoztatják ki a beszélgetések során, de ezt igazolják a kerületek, járások, falvak meglátogatása során szerzett személyes tapasztalataink is.

Varga Béla főtitkár elmondása szerint decemberre tervezik összehívni a Csemadok Központi Bizottságának ülését, amelyen megtárgyalnák a már említett bizottság által elkészítendő értékelést (ha addig kész lesz), bizonyos személyi változásokat hajtanának végre, foglalkoznának a Csemadok-szervezetek évről-évre konferenciáinak előkészítésével és a jövő év tavaszára tervezett rendkívüli kongresszus előkészítésének kérdéseivel.

2. Szervezeti intézkedések

Ismeretes, hogy 1969 elején a szlovák kormányban külön miniszteri funkciót hoztak létre a nemzetiségi ügyek intézésére (Dobos László töltötte be), továbbá Nemzetiségi Tanácsot a kormányelnökség mellett mint a kormány tanácsadó szervét (szintén Dobos volt az elnöke) és a kormányelnöki hivatal keretén belül Nemzetiségi Titkárságot, mint operatív szervet (Tolvaj Bertalan vezeti). Hasonlóképpen a Szlovák Nemzeti Tanácsban is létrehoztak egy Nemzetiségi Bizottságot a nemzetiségi képviselők közül (szlovák képviselők nélkül!).⁵¹⁷

Sádovský elvtárs elmondta, hogy egy év tapasztalatai alapján az a megítélésük, hogy ezek a szervezeti formák korrigálásra szorulnak. Elismerte, hogy a nemzetiségi ügyek miniszteri tisztsége eleve formális megfontolás alapján született (hogy „valaki képviselje a magyar nemzetiséget a kormányban”). A nemzetiségi politika ugyanis nem lehet egy miniszter feladata. Ezért ezt a tisztséget megszüntették s helyette egy szaktárcát adtak magyar nemzetiségű miniszternek (Krocsány Dezső, munka- és szociálisügyi miniszter). Az elvi megfontoláson kívül Dobos személyével is problémák merültek fel: a szlovák kormánynak 1969-ben 20 millió Kcs tartalékkerete volt az elmaradt határmenti (nemcsak magyarul) területek fejlesztésének elősegítésére. Dobos addig mesterkedett, hogy végül teljesen egyedül és önállóan – de nem egészen felelősségteljesen – rendelkezett ezzel a kerettel (erre támaszkodott a már említett ígéreteinél).

Átszervezték a kormány Nemzetiségi Tanácsát is.⁵¹⁸ Az eltávozott Dobos helyett Sádovský lett a tanács elnöke. A Tanácsnak 17 tagja van, ebből 8 (az elnökkel együtt 9) szlovák, 6 magyar és 3 ukrán. Alelnököket nem neveznek ki, ezzel a feladattal szükség esetén Sádovský esetenként bíz meg valakit. A Tanács összeállításánál Sádovský szerint törekedtek a helyes arányok kialakítására (9-6-3) illetve paritásra (9 szlovák – 9 nemzetiségi). A személyek kiválasztásánál alapvető szempontok voltak: politikai megbízhatóság, magas szakmai felkészültség, illetve hosszú politikai tapasztalat. Sádovský meggyőződését fejezte ki, hogy a Tanács ebben az összetételben eredményesen fog tudni működni. (A névsort mellékelem.⁵¹⁹ Abban 3 név hiányzik, mert sem Dobossal nem számolnak, sem Martákkal,⁵²⁰ ugyanis azt is le akarják váltani és az ukrán egyesületnek sincs még új elnöke.)

Ugyancsak „helyére teszik” a Nemzetiségi Titkárságot is, amely – Sádovský szerint – Dobos és Tolvaj vezetésével külön minisztériummá kezdett kinőni a kormányelnökségen belül. (Utasításokat küldött a különböző minisztériumoknak, anyagokat kértek, 28-30 fős létszámot terveztek be stb.) Tolvaj Bertalan, a Titkárság jelenlegi vezetőjének leváltása is már eldöntött tény. Sádovský szerint nagy gondot okoz nekik utódjának kérdése. Szeretnék, ha magyar nemzetiségű kerülne a Titkárság élére, de nem találnak megfelelő jelöltet, ezért valószínűleg egy ukrán nemzetiségűvel fogják ezt a funkciót be-

517 Ez utóbbi téves megállapítás: az SZNT Nemzetiségi Bizottságának 14 magyar és 6 ukrán mellett 13 szlovák nemzetiségű tagja volt.

518 A Nemzetiségi Tanács átszervezéséről a szlovák kormány 1970. szeptember 30-án, az SZLKP KB Titkársága október 6-án határozott. (FKI, Nemzetiségi Tanács, 1. d., statútumok; SNA, ÚV KSS, k. 323, a. j. 51.)

519 A mellékletet nem közöljük. A Nemzetiségi Tanács magyar tagjai Lőrincz Gyula, Ferencz Dezső, Mag Gyula, Nyári István és Varga Ernő lettek.

520 Ján Martákról, a Matica slovenská igazgatójáról van szó.

tölteni (ilyen jelöltjük van). A Titkárság 6-7 munkatárssal a Tanács operatív szerve lesz, Sádovský közvetlen felügyelete és irányítása alatt s teljes mértékben be fog illeszkedni a kormányelnökség szervezetébe.

A közeljövőben ugyancsak átszervezésre kerül a Szlovák Nemzeti Tanács (parlament) Nemzetiségi Bizottsága is. Mint említettem, a Bizottság eddig csak nemzetiségi képviselőkől állt. Az elgondolás az, hogy ezt a Bizottságot is az arányosság, illetve paritás elvén kell felépíteni. Az elképzelések szerint 12 tagja lesz (6 szlovák, 4 magyar, 2 ukrán). E kérdés a SZNT legközelebbi ülésének napirendjére kerül.⁵²¹

Megítélésem szerint a végrehajtott, illetve előkészületben lévő szervezeti módosítások pozitívan értékelhetők. Politikai-elvi jelentőségüket abban látom, hogy a szlovákok és a nemzetiségek elkülönülésére irányuló tendenciákat eredményesebben sikerül hátterbe szorítani, felszámolni és a kölcsönös közeledés, szoros együttműködés egészséges tendenciáját fogják erősíteni. Gyakorlati szempontból elősegíthetik a felesleges duplicitások kiküszöbölését, a bürokrácia túlbujánzását s ezáltal meggyorsulhat a különböző konkrét problémák, kérdések megoldása. Természetesen ezt a megítélésemet csak a további gyakorlat erősítheti vagy cáfolhatja meg.

3. Nemzetiségi törvény

1969. január 1-jén – a cseh-szlovák federációról szóló alkotmányjogi törvénnyel egyidejűleg – érvénybe lépett a nemzetiségekről szóló alkotmányjogi törvény is, amely a korábbinál jelentősen nagyobb jogokat biztosít a szlovákiai nemzetiségek számára, amelyeket azonban csak alapelvekben, nagy keretekben rögzített. Ezeket az alapelveket, széles kereteket a Szlovák Nemzeti Tanács által jóváhagyandó nemzetiségi törvényben kell konkrétan, részletesen meghatározni, tulajdonképpen ettől a törvénytől fog függni az alkotmányjogi törvény adta keretek konkrét tartalommal való kitöltésének a kérdése. E törvény kidolgozása, megtárgyalása és elfogadása azóta is késik. Igaz, hogy már több tervezet került kidolgozásra különböző munkacsoportok, bizottságok által, Sádovský szerint azonban egyik sem volt alkalmas arra, hogy a felsőbb szervek elé terjesszék. E tervezetek egyes magyar szerzői illetve társszerzői ebből olyan következtetéseket vonnak le, hogy a szlovák felső vezetés „vissza akar táncolni” az alkotmányjogi törvényben rögzített alapelvek gyakorlati realizálásától. Sádovský szerint viszont súlyos hiba lenne részükről felsőbb fórumok elé vinni egy olyan törvénytervezetet, amely eleve elutasításra lenne ítélve, mert azt a szerzők demagóg módon a nemzetiségek félrevezetésére használhatnák fel, azt mondva: „íme, mi akartuk, de a felső vezetés nem akarja”.

Anélkül, hogy tagadnánk a szubjektív megítélések, hozzáállások szerepét és jelentőségét, mégis úgy gondolom, hogy a késlekedés alapvető és döntő oka nem szubjektív, hanem objektív jellegű. Ismeretesek azok a körülmények, amelyek között a federációról szóló alkotmányjogi törvény megszületett (ahogy itt mondják: „túl forró túvel öltötték össze”). A federációs törvényt is követnie kellett volna egy végrehajtási utasítás jellegű, ún. kompetenciós, hatásköri törvénynek, amely a federációs törvény elvi jellegű tételeit lett volna hivatva konkretizálni s amelynek kidolgozására és elfogadására – több ízben kitűzött ha-

521 Az SZNT önálló Nemzetiségi Bizottságát 1971. március 8-án megszüntették, s más bizottságokkal összevonva létrehozták a Nemzeti Bizottsági, Államigazgatási és Nemzetiségi Bizottságot. (*Stenografická správa o schôdzkach Slovenskej národnej rady. V. volebné obdobie. 12. schôdzka. 8. marca 1971.* Bratislava, Kancelária SNR, 1971, 70–74. p.)

táridők ellenére – szintén nem került sor a mai napig sem. Ennek alapvető oka pedig a federációról szóló alkotmányjogi törvény hiányosságaiban rejlik, ezért első lépésként ezek kiküszöböléséhez kellett hozzájárítani. Ezt a kérdést viszont érthetőleg nem tűzhatték napirendre, amíg a politikai-társadalmi konszolidáció nem ért el egy meghatározott fokot. A federációs törvény módosítására irányuló előkészületek (az egységes központi vezetés erősítése minden szinten és minden területen) a befejezéshez közelednek, azokat a legközelebbi KB-ülés napirendjére tűzik és 1971. január 1-jétől érvénybe léptetik.

A Szlovák Nemzeti Tanács elé terjesztendő nemzetiségi törvénytervezet kidolgozásával kapcsolatban Sádovský csak hangsúlyozottan saját elképzelését vázolta, amely szerint november közepén tartaná első ülését a kormány új Nemzetiségi Tanácsa.⁵²² Ezen az ülésen munkabizottságokat hoznának létre, amelyek kb. december közepére, vagy legalább karácsonyig kidolgozzák a nemzetiségi törvény alapelveit, amelyeket januárban a SZLKP KB Elnöksége elé terjesztenének (előfordulhat, hogy azt követően még a CSKP KB Elnöksége elé is mennek). Ezt követően kerülne sor a törvénytervezet részletes kidolgozására, megszövegezésére. Sádovský szerint lehetséges, hogy – a kérdés kényes természetére való tekintettel – ezt még ismét megtárgyalná a SZLKP KB Elnöksége s csak azt követően lenne a Szlovák Nemzeti Tanács elé terjesztve. A nemzetiségi törvény elfogadása tehát a legoptimálisabb esetben sem várható tavasznál (március–április) korábban.

Sztankó
főkonzul

MOL, KÜM-TÜK, 1970-Csehszlovákia, 31. d., 00502/3-1970, gépelt, a szerző által aláírt tisztázat

147

Pozsony, 1971. február 11. Varga Ferenc pozsonyi magyar konzul jelentése a szlovákiai magyarok jogait korlátozó törekvésekről, amelyben beszámol a Csemadok helyzetéről is.

SZIGORÚAN TITKOS

Szám: 27/Szt/1971.
Előadó: Varga Ferenc konzul
Készült: 5 példányban.
Kapják: 3 pld. Központ.
1 pld. Nagyköv., Prága.
1 pld. saját.

Tárgy: A szlovákiai magyarok jogait
korlátozó törekvések

522 Az új összetételű Nemzetiségi Tanács első (és egyetlen) ülésére 1970. november 20-án került sor.